หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

งานวิจัยและวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันงานวิจัยที่เกี่ยวกับกิจกรรมสุขศึกษาในโรงเรียนในการสนับสนุนงานสาธารณสุขมูลฐานโดยตรงนั้น ยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดทำการวิจัยไว้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวทางของการทำวิจัยจากรายงานวิจัยในเรื่องที่ใกล้เคียงกัน ได้แก่ งานวิจัยที่ศึกษาถึงงานสุขศึกษาในโรงเรียน งานสุขศึกษาในงานสาธารณสุขมูลฐาน และศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว ในบทนี้ ผู้วิจัยจึงใคร่เสนอผลการวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้นำมาใช้เป็นประโยชน์ในการวิจัย ดังต่อไปนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พ.ศ. 2517-2521 กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย และองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐม ร่วมกันทดลองวิจัย "โครงการสุขศึกษาในโรงเรียนอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม (กระทรวงสาธารณสุข, กองสุขศึกษา 2522: 12-13) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทดลองและปรับปรุงการดำเนินงานสุขศึกษาในโรงเรียนท้องที่อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ได้ทำการทดลองกับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 1-7 จากโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 9 โรง สรุปผลจากการวิจัยพบว่า

1. สภาพการเรียนการสอนสุขศึกษา โดยใช้หลักสูตรใหม่แบบ Conceptual Approach มีประสิทธิภาพดีกว่าวิธีสอนสุขศึกษาแบบเดิม นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพ มีความก้าวหน้าด้านความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติ การอบรมปฐมนิเทศครูก่อนเปิดภาคเรียนทุกภาค มีผลมากกว่ากระทำปีละครั้ง และการที่ครูผู้สอนได้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงหลักสูตรสร้างโครงการสอน จัดทำอุปกรณ์หรือสื่อการเรียนต่าง ๆ ช่วยให้หลักสูตรเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาท้องถิ่นมากขึ้น และสามารถสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การจัดบริการสุขภาพในโรงเรียน นักเรียนได้รับบริการสุขภาพที่มีคุณภาพ การเจ็บป่วยของนักเรียนมีแนวโน้มลดลง สถิติความเจริญเติบโตทางร่างกายมีสภาพเป็นไปตามปกติ และยังก่อให้เกิดทัศนคติและความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดีอีกด้วย

3. การจัดสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่ดี สามารถสร้างสุขนิสัยที่ดีแก่นักเรียน และก่อให้เกิดความร่วมมือด้วยดีจากชุมชน นักเรียนสามารถนำเอาสภาพแวดล้อมที่ดีจากโรงเรียนไปถ่ายทอดที่บ้าน ชุมชนและขุมพลังในท้องถิ่นสามารถช่วยเหลืองานสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนได้อย่างดี

บัญญัติ อดิบูรณกุล และคณะ (2527: 37-38) ได้ทำการศึกษาวิจัย "สภาวะการณ์ปัจจุบันของการดำเนินงานสุขศึกษาในงานสาธารณสุขมูลฐาน" เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาวะการณ์ปัจจุบันของการดำเนินงานสุขศึกษา และนำมาประยุกต์เพื่อพัฒนารูปแบบของการดำเนินงานสุขศึกษาที่เหมาะสมในงานสาธารณสุขมูลฐาน โดยทำการศึกษากับชุมชนในระดับหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ ในเขตนั้น 9 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดธนบุรี จันทบุรี นครราชสีมา นครพนม เชียงใหม่ นครสวรรค์ นครปฐม สุราษฎร์ธานี และสงขลา สรุปผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานสุขศึกษาในโรงเรียน พบว่ากิจกรรมสุขศึกษาในโรงเรียนที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุข (โรงพยาบาลชุมชนและสถานีอนามัยตำบล) นิยมใช้เผยแพร่ความรู้ในโรงเรียน ได้แก่ การให้สุขศึกษาสอดแทรกไปกับบริการอนามัยโรงเรียน รองลงมาได้แก่ การแจกเอกสารหรือติดโปสเตอร์ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขสอนสุขศึกษาให้แก่นักเรียนโดยตรง นอกนั้นเป็นการจัดนิทรรศการ และเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพทางเครื่องกระจายเสียงของโรงเรียน สำหรับเนื้อหาความรู้ด้านสาธารณสุขที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขนิยมเผยแพร่ในโรงเรียน ได้แก่ การควบคุมโรคติดต่อและการให้ภูมิคุ้มกันโรค รองลงมาได้แก่ เรื่องทันตสาธารณสุข การสุขาภิบาลและการโภชนาการ ตามลำดับ ส่วนความรู้เรื่องยาและการรักษาพยาบาลเบื้องต้นนั้นน้อยมาก

อารมณ์ อิทธิธรรมวินิจ (2528: 129-132) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาการบริหารงานสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง" เพื่อศึกษาการบริหารงานสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง และเปรียบเทียบการบริหารงานสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษา กับเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำของงานสุขศึกษาในสถานศึกษา โดยทำการศึกษากับกลุ่มประชากรซึ่งเป็นครูในโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในและนอกเขตเทศบาลหรือสุขาภิบาล จำนวน 853 โรง ผลจากการวิจัยสรุปว่า

1. การจัดบริการสุขภาพในโรงเรียนของโรงเรียนนอกเขตเทศบาล และสุขาภิบาล ครบทุกโรงเรียน มีมุมหรือห้องพยาบาลที่มีอุปกรณ์และเครื่องใช้ที่จำเป็น บัตรบันทึกสุขภาพ การบันทึกสุขภาพ บริการรักษาพยาบาลโดยครู บริการอาหารกลางวัน และร้อยละ 60 ขึ้นไป จัดให้มีการวางแผนบริการสุขภาพ สร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค ตรวจสุขภาพนักเรียนโดยแพทย์และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ตรวจสุขภาพตอนเช้า ชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูงและวัดสายตาโดยครู ครูประจำมุมหรือห้องพยาบาลได้รับการอบรมปฐมพยาบาล ควบคุมความสะอาดอาหารและภาชนะที่ใส่

2. การจัดการเรียนการสอนสุขศึกษาในโรงเรียนนอกเขตเทศบาลและสุขาภิบาล มีครบทุกโรงเรียน และร้อยละ 60 ขึ้นไป มีการวางแผนการเรียนการสอน ปรับปรุงเนื้อหาสุขศึกษา นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ร้อยละ 40-60 มีการจัดตั้งคณะกรรมการสุขภาพในโรงเรียน การจัดวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนสุขศึกษา การเชิญวิทยากรด้านสุขภาพมาบรรยายเพิ่มความรู้ การจัดสรรงบประมาณด้านอุปกรณ์การเรียนการสอนสุขศึกษา

3. การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนของโรงเรียนนอกเขตเทศบาลและสุขาภิบาล มีการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนครบทุกโรงเรียน ได้แก่ บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน ห้องเรียน โต๊ะเรียน ม้านั่ง กระดานดำ แสงสว่าง การระบายอากาศในห้องเรียน สนาม น้ำดื่มน้ำใช้ การกำจัดขยะมูลฝอยและการบำรุงรักษาความสะอาดอาคารเรียน อาคารประกอบและบริเวณโรงเรียนร้อยละ 60 ขึ้นไป โรงอาหาร ส้วมที่ปัสสาวะนักเรียนชาย ที่ทิ้งขยะมูลฝอย การกำจัดน้ำโสโครกจากห้องน้ำและโรงอาหารร้อยละ 40-60 ขึ้นไป มีเครื่องหมายเตือนอุบัติเหตุในโรงเรียน

4. ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ โรงเรียนนอกเขตเทศบาลและสุขาภิบาล ได้แก่ ร้อยละ 60 ขึ้นไป จัดโรงเรียนเป็นศูนย์กลางบริการสุขภาพให้ชุมชน การแจ้งผู้ปกครองก่อนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขมาให้บริการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค และประมาณร้อยละ 40-60 ได้แก่ การประชาสัมพันธ์งานสุขภาพให้ผู้ปกครองทราบและติดตามผลการรักษานักเรียนที่บ้าน

<u>วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง</u>

<u>แนวคิดเกี่ยวกับการสาธารณสุขมูลฐาน</u>

ปรีชา ดีสวัสดิ์ (2525: 4) ได้กล่าวถึงการสาธารณสุขมูลฐานว่า งานสาธารณสุขมูลฐานนั้นเป็นกลวิธีของการสาธารณสุขอย่างหนึ่งที่จะทำการบริการสาธารณสุขในระดับพื้นฐาน

ซึ่งประชาชนทุกคนมีความจำเป็นจะต้องได้รับนั้น มีโอกาสได้รับและพัฒนาขึ้น กลวิธีสาธารณสุขได้กำหนดให้มีการพัฒนาที่ประชาชนโดยตรงมีความรู้ ความสามารถจนสามารถปฏิบัติงานสาธารณสุขในระดับพื้นฐานที่มีความจำเป็นต่อชีวิตตามสิทธิของมนุษย์ชนที่ประชาชนทุกคนควรจะได้รับ

กลวิธีทางสาธารณสุขมูลฐานนั้นประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ดังนี้

1. ความรู้ ความเข้าใจทางด้านสาธารณสุขต่าง ๆ นั่นก็คือการสุขศึกษา

2. การพัฒนาหรือให้ความรู้แก่ประชาชนให้มีความเข้าใจในเรื่องโรคติดต่อที่พบบ่อย ๆ ในท้องถิ่น เช่น โรคท้องร่วง โรคพยาธิ เพื่อที่เขาจะได้มีส่วนร่วมในการควบคุมด้วย

3. การให้ภูมิคุ้มกันโรคติดต่อที่สำคัญ ๆ เช่น BCG, DPT, Polio ประชาชนต้องรับรู้ด้วยถึงความจำเป็นต้องให้วัคซีน และมีส่วนร่วมในการพาหรือจูงให้เพื่อนบ้านนำเด็กมารับวัคซีน

4. การอนามัยแม่และเด็ก และงานวางแผนครอบครัว

5. การโภชนาการ

6. การสุขาภิบาลโดยเฉพาะในเรื่องน้ำสะอาดที่ใช้ดื่มและใช้

7. การรักษาโรคที่พบบ่อย ๆ ในท้องถิ่น

8. การจัดหายาที่จำเป็นไว้ใช้ในหมู่บ้าน

องค์ประกอบของงานสาธารณสุขมูลฐานที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ประชาชนทุกคนต้องได้รับรู้และมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและการดำเนินงาน จนกระทั่งสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง เมื่อพิจารณาองค์ประกอบ จะเห็นได้ว่างานสาธารณสุขมูลฐานนั้นเป็นองค์ประกอบของการสาธารณสุขระดับพื้นฐาน คือระดับที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชนจริง ๆ และเป็นส่วนประกอบที่จะเสริมว่าการบริการสาธารณสุขที่จัดให้โดยรัฐบาลในรูปแบบของสถานบริการสาธารณสุขต่าง ๆ ทุกระดับ ตั้งแต่ตำบล อำเภอ จังหวัด และส่วนกลาง องค์ประกอบทั้ง 8 ที่นับว่ามีความจำเป็นขั้นพื้นฐานเหล่านี้อาจจะขยายเพิ่มมากขึ้นตามความจำเป็นหรือความต้องการของท้องถิ่น เช่น เรื่องของฟันหรือเรื่องของสุขภาพจิต

สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน (2528: 1) ได้ให้ความหมายของการสาธารณสุขมูลฐานว่า เป็นกลวิธีทางสาธารณสุขที่พัฒนาขึ้นเพื่อส่งเสริม สนับสนุนการบริการ

สาธารณสุข การป้องกันโรคและการฟื้นฟูสภาพ ที่ดำเนินการโดยประชาชนเอง ซึ่งประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงานและการประเมินผล โดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในด้านวิชาการ ข้อมูลข่าวสาร การให้การศึกษาฝึกอบรมและระบบส่งต่อผู้ป่วย โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก และอาศัยการพัฒนาสาธารณสุขผสมผสานไปกับการพัฒนาด้านการศึกษา การเกษตรและสหกรณ์และการพัฒนาชุมชน เพื่อให้ประชาชนสามารถแก้ไขปัญหาด้วยตนเองและพึ่งตนเองได้

แนวคิดเกี่ยวกับงานสุขศึกษา

ปรีชา ดีสวัสดิ์ (2525: 5) ได้กล่าวถึงสิ่งที่คาดหวังจากงานสุขศึกษาในงานสาธารณสุขมูลฐาน ดังนี้ เป็นที่คาดหวังว่า ถ้ามีการพัฒนาเครื่องมือสื่อความหมายต่าง ๆ ในงานสุขศึกษาเป็นอย่างดี โดยให้สอดคล้องกับหลักการหรือกลวิธีทางการสาธารณสุขมูลฐานแล้ว ประชาชนทุกคนคงจะมีโอกาสได้รับความรู้ทางการสาธารณสุขและนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ก็จะทำให้บังเกิดผลดีต่องานสาธารณสุขของประชาชนในระยะเวลาอันใกล้นี้

ธัชชัย มุ่งการดี (2527-2528: 20) กล่าวถึงงานสุขศึกษาว่า เป็นงานที่ให้ความรู้จนถึงขั้นมีการยอมรับนำไปปฏิบัติได้ การให้สุขศึกษาจึงมิใช่จะให้แต่ข้อมูลความรู้อย่างเดียว แต่จะมีการกระตุ้นจูงใจให้เห็นประโยชน์และโทษของการปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติด้วย ทั้งนี้โดยให้มีความสอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้น แม้ว่าสุขศึกษาจะเป็นองค์ประกอบหนึ่งของงานสาธารณสุขมูลฐาน แต่ความจริงเป็นกลวิธีสำคัญอยู่ในองค์ประกอบทั้งเก้าของสาธารณสุขมูลฐาน

ประเวศ วะสี (ม.ป.ท.: 6) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับงานสุขศึกษาว่า "สุขศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดสำหรับการสาธารณสุขมูลฐาน แต่สุขศึกษาในที่นี้มิได้หมายถึงสุขศึกษาท่องจำน่าเบื่อหน่ายในโรงเรียนอย่างที่เรารู้จัก สุขศึกษาที่ถูกจะต้องสร้างมโนสำนึกในเรื่องสุขภาพจนเกิดพฤติกรรมหรือวัฒนธรรมอนามัยขึ้น และสร้างความสามารถในการป้องกันและรักษาโรคขึ้นให้แก่ประชาชนทั่วประเทศ ในการนี้ต้องพัฒนาคนที่สามารถทำการวิจัยและพัฒนาเทคนิค วิธีการต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อและระดับการศึกษาของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้สุขศึกษาได้ผลจริงจัง หน่วยงานสุขศึกษาทั้งในกระทรวงและมหาวิทยาลัย ยังไม่ได้ทำหน้าที่วิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างเทคนิค และวิธีการให้สุขศึกษาอย่างเพียงพอ

แนวคิดเกี่ยวกับการสุขศึกษาในโรงเรียน

ประจวบ สมพงษ์ (2524: 15-16) ได้กล่าวถึงการให้สุขศึกษาในโรงเรียนหรือผ่านระบบการศึกษานี้ นับว่ามีความสำคัญที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพของประชากรในอนาคต เพราะเด็กอยู่ในวัยเรียนต่าง ๆ จะได้รับการปลูกฝังความรู้ เจตคติและการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องทางด้านสุขภาพอนามัย การจัดสุขศึกษาในโรงเรียนนี้ ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาทางด้านสุขภาพอนามัย การอบรมและปรับปรุงคุณภาพของครูผู้สอนสุขศึกษาในโรงเรียนและอุปกรณ์ทางการศึกษา ตลอดจนการปรับปรุงสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนเหล่านี้ เป็นต้น

กองสุขศึกษา กระทรวงสาธารณสุข (2525: 1-2) ได้กล่าวถึงโครงการสุขภาพในโรงเรียนว่า เป็นการส่งเสริมป้องกัน และแก้ไขสุขภาพเด็กวัยเรียนให้อยู่ในสภาพปกติปราศจากโรคอันเป็นอุปสรรคต่อการศึกษา และประสบการณ์ที่ได้รับจากโครงการสุขภาพในโรงเรียนสามารถนำไปปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่ครอบครัวและชุมชนต่อไป ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะต้องดำเนินไปพร้อมกันโดยความร่วมมือของเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาและเจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุข ประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญดังนี้

1. บริการอนามัยโรงเรียน
2. สุขศึกษาในโรงเรียน
3. อนามัยสิ่งแวดล้อม
4. ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน

สุชาติ โสมประยูร (2526: 6) ได้ให้ความหมายสุขศึกษาในโรงเรียนว่า ในความหมายทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียน หมายถึงการจัดและดำเนินงานอย่างหนึ่งในโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรม 3 ด้าน ที่นำมาบูรณาการเข้าด้วยกันคือ การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะ การจัดบริการสุขภาพในโรงเรียน และการสอนสุขศึกษา โดยมีความมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพทั้งทางด้านความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเพื่อให้นักเรียนมีสุขภาพดีในที่สุด

สมจิตต์ สุพรรณทัสน์ (2526: 36) ได้กล่าวถึงความสำคัญของสุขศึกษาต่อการพัฒนาสุขภาพในโรงเรียนว่า เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าโรงเรียนเป็นสถานที่ที่สำคัญในการพัฒนาสุขภาพให้เกิดขึ้นกับนักเรียน และการที่จะทำให้นักเรียนมีสุขภาพที่ดีในโรงเรียนคือ การดำเนินงานสุขศึกษาในโรงเรียน ซึ่งการสุขศึกษาในโรงเรียนจะประกอบไปด้วยการสอนสุขศึกษา การจัดบริการอนามัย

การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมให้ถูกต้อง สุขศึกษาในโรงเรียนจึงถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้นักเรียนมีสุขภาพดี โรงเรียนทุกแห่งจะต้องถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการพัฒนาสุขภาพของนักเรียน

สุชาติ โสมประยูร (2528: 98-99) ได้ให้ทัศนะและแนวทางเรื่อง "สุขศึกษาในโรงเรียนกับการพัฒนาสาธารณสุขมูลฐาน" โดยสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. การปรับปรุงโครงการสุขภาพในโรงเรียนทั้งระดับประถมและมัธยมในชนบท เพื่อให้สามารถช่วยพัฒนาสาธารณสุขมูลฐานได้อย่างมีประสิทธิผลนั้น ควรจะได้มีการศึกษาวิจัยหารูปแบบการดำเนินงานโดยเน้นบูรณาการ (Integration) และความร่วมมือ (Cooperation) เป็นหลักให้เหมาะสมกับท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาค ครั้นเมื่อได้รูปแบบที่แน่นอนแล้ว ควรจะได้จัดฝึกอบรมและพัฒนาทั้งเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ครู อสม. และ ผสส. เพื่อให้เข้าใจวิธีดำเนินงานที่ถูกต้องต่อไป

2. เนื่องจากโรงเรียนในระดับต่าง ๆ มีกระจายอยู่ทั่วชนบทของประเทศ โดยเฉพาะโรงเรียนประถมในตำบลหนึ่ง ๆ นั้นมีอยู่ด้วยกันหลายโรงเรียน จึงสามารถติดต่อประสานงานกับสถานีอนามัยประจำตำบลได้ด้วยความสะดวก การริเริ่มความร่วมมือเพื่อช่วยกันพัฒนาสาธารณสุขมูลฐาน อาจจะเป็นแบบมาคนละครึ่งทางหรือต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือกัน โดยอาศัยเด็กและชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ เป็นแกนนำ แล้วดำเนินการให้สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นก็อาจพบกับความสำเร็จในกิจกรรมต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น

3. หลักการจัดการศึกษาในปัจจุบันเน้นกระบวนการแก้ปัญหาชีวิตและสังคม โดยต้องการให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นพื้นฐานอันสำคัญยิ่งต่องานสาธารณสุขมูลฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดกระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตรใหม่ต้องการให้นักเรียนเป็นพระเอก แต่ครูเป็นพระรอง ดังนั้นจึงอาจคาดหวังได้มากยิ่งขึ้นว่าพระเอกในวันนี้อาจจะเป็น อสม. หรือ ผสส. ที่ดีเยี่ยมในวันหน้าได้ไม่ยากนัก

4. โครงการสุขภาพในโรงเรียนและโครงการสาธารณสุขมูลฐานมีลักษณะและองค์ประกอบของโครงการสอดคล้องกันมาก โดยเน้นสิ่งแวดล้อม บริการสุขภาพ และการสอนสุขศึกษาดังตัวอย่าง เช่น

013734

4.1 การจัดสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะ โดยเฉพาะการสุขาภิบาลมีกเกี่ยวกับเรื่อง น้ำ ความสะอาด ส้วม ก็คงจะสอดคล้อง สัมพันธ์ และเป็นทางนำไปสู่การจัดสิ่งแวดล้อมทั้งที่บ้านและในชุมชนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

4.2 การจัดบริการสุขภาพในโรงเรียนก็อีกเช่นเดียวกัน มีกิจกรรมต่าง ๆ อยู่มากเพื่อต้องการให้เด็กสามารถระวังรักษาและปรับปรุงส่งเสริมสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจให้สุขสมบูรณ์ ประสบการณ์ต่าง ๆ จากบริการสุขภาพที่โรงเรียนจัดให้ จะช่วยให้เด็ก ๆ และผู้ปกครองเข้าใจและร่วมมือกับบริการสาธารณสุขของชุมชนได้เป็นอย่างดี

4.3 การสอนวิชาสุขศึกษาในปัจจุบันกำลังได้รับการปรับปรุงทั้งทางด้านกลวิธีการสอน และสื่อการเรียนเป็นอย่างดียิ่ง โดยเฉพาะรูปแบบการสอนตามจุดประสงค์ (Teaching by Objective) หรือ T.B.O. นั้นจะช่วยพัฒนาการสอนสุขศึกษาให้ประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น ส่วนเนื้อเรื่องในองค์ประกอบทั้ง 12 ข้อ ของงานสาธารณสุขมูลฐานนั้น เด็ก ๆ ได้เรียนเป็นพื้นฐานจากหลักสูตรวิชาสุขศึกษาทั้ง 12 หัวข้อเรื่องไปแล้วเป็นส่วนใหญ่ แม้จะเรียนจบแค่ชั้น ป.6 ก็ตาม อีกประการหนึ่งที่สำคัญก็คือ เด็ก ๆ ได้เรียนบทเรียนเรื่องการสาธารณสุขมูลฐานกันโดยตรงในวิชาสุขศึกษา ชั้น ป.6, ม.3 และ ม.6

5. เนื่องจากโรงเรียนเป็นศูนย์กลางชุมชน ถ้าหากเราสามารถจัดโครงการสุขภาพในโรงเรียนได้ก็จะเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนในชุมชนนั้นได้อย่างแน่นอน เพราะคนเราสามารถเรียนรู้จากเหตุการณ์และสภาพแวดล้อมได้ตลอดเวลา อย่างที่กล่าวกันว่า "การเรียนรู้ไม่มีที่สิ้นสุด" (Learning never ends) จึงเป็นที่หวังกันอย่างมากในวงการสาธารณสุขว่าสุขศึกษาในโรงเรียนอาจจะถ่ายทอดจากโรงเรียนหรือจากเด็กไปสู่พ่อแม่หรือประชาชนได้เสมอไม่โดยทางตรงก็ทางอ้อม

ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะที่กล่าวมาทั้งหมดนี้อาจจะเป็นไปได้หรือเป็นไปไม่ได้ก็ตาม แต่งานสุขศึกษาในโรงเรียนหรือโครงการสุขภาพในโรงเรียนก็ดำเนินการอยู่แล้วตามปกติ นอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีโรงเรียนประถมและมัธยมศึกษาอีกเป็นจำนวนมากหลายพันโรง ซึ่งอยู่ภายใต้โครงการสุขศึกษาสายการศึกษาของคณะอนุกรรมการสุขศึกษาสายการศึกษาในคณะกรรมการสุขศึกษาแห่งชาติ ก็กำลังเร่งรัดพัฒนาและปรับปรุงโครงการสุขภาพในโรงเรียนของตนอยู่แล้ว โดยเน้นความสัมพันธ์ที่มีต่องานสาธารณสุขมูลฐานเพียงเล็กน้อย เรื่องจะให้สุขศึกษาในโรงเรียนช่วยพัฒนาสาธารณสุขมูลฐานนี้ หากจะได้มีการสนับสนุนหรือมีโครงการส่งเสริมรณรงค์ให้เป็นกิจลักษณะกันอย่างแท้จริงตามสิ่งที่ควรจะเป็นแล้ว ผู้เขียนเชื่อมั่นว่าจะเป็นการลงทุนระยะยาว

ที่อาจใช้จ่ายงบประมาณเพิ่มเติมอีกไม่มากนัก แต่จะได้ผลคุ้มค่าที่เกินคาดซึ่งอาจจะมากเสียยิ่งกว่าการสาธารณสุขมูลฐานก็เป็นได้

อรุณ ปรีดีดิลก (2528: 4) ได้สรุปแนวความคิดและหลักการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานในสถานศึกษาว่า การที่จะดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่แท้จริงของการมีสุขภาพดีถ้วนหน้าได้นั้น จะต้องเริ่มต้นจากกลุ่มประชากรวัยเรียน ซึ่งอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม และมีปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นเงื่อนไขของการปลูกฝัง เสริมสร้างและพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพ และพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การมีสุขภาพดีอย่างพร้อมมูลโดยอาศัยกระบวนการสุขศึกษา

ธนวรรธน์ อิ่มสมบูรณ์ (2528: 2) ได้กล่าวถึงความสำคัญของสาธารณสุขมูลฐานในสถานศึกษาว่า พฤติกรรมสุขภาพและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของบุคคลต้องอาศัยการปลูกฝังหรือเปลี่ยนแปลงโดยกระบวนการสุขศึกษาที่เน้นพฤติกรรมของบุคคลเป็นเป้าหมายที่สำคัญ กระบวนการสุขศึกษาที่จะสนับสนุนการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานที่มีประสิทธิภาพ ต้องดำเนินการกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กวัยเรียนและเยาวชน

ธีระพล ธีรพงษ์ราชสีมา (ม.ป.ท.: 9) ได้กล่าวถึงความสำคัญของโรงเรียนที่มีต่องานสาธารณสุขมูลฐานว่า เราสามารถสร้างเสริมประสบการณ์ทางด้านการดูแลสุขภาพให้แก่นักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะว่าในโรงเรียนเราสามารถจัดประสบการณ์ชีวิตและการเรียนรู้อย่างมีเงื่อนไขได้ ซึ่งในชุมชนจัดอย่างมีเงื่อนไขไม่ได้ และที่สำคัญที่สุดก็คือจำนวนประชากรในวัยเรียนมีอยู่เกือบร้อยละ 50 ของประชากรทั้งหมด เมื่อประชากรกลุ่มนี้ออกจากโรงเรียนไปแล้ว ก็จะกลายเป็นประชากรในชุมชนต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปรายงานวิจัยและวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

จากผลการศึกษาแนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การที่จะพัฒนาให้ประชาชนในชาติมีสุขภาพดีทั้งกายและใจทุกคนนั้น จะต้องใช้กลวิธีของการสาธารณสุขมูลฐาน เพื่อนำไปสู่การให้ประชาชนสามารถแก้ไขปัญหาและพึ่งตนเองได้ในเรื่องสุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการจัดการศึกษาในปัจจุบัน ที่เน้นกระบวนการแก้ปัญหาโดยต้องการให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น อันเป็นเป้าหมายสุดยอดของงานสาธารณสุขมูลฐาน

ดังนั้นงานสุขศึกษาในโรงเรียนหรือโครงการสุขภาพในโรงเรียน ซึ่งได้ดำเนินการอยู่แล้ว โดยเฉพาะโรงเรียนประถมศึกษาน่าจะได้รับการพัฒนาและปรับปรุงงานสุขศึกษาในโรงเรียนโดยเน้นให้กิจกรรมสุขศึกษาในโรงเรียน คือ การสอนสุขศึกษา การบริการสุขภาพ การจัดสิ่งแวดล้อม ให้สัมพันธ์กับงานสาธารณสุขมูลฐานทั้ง 10 องค์ประกอบ ก็จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดที่จะพัฒนาสุขภาพของคนไทย ให้บรรลุเป้าหมายสุขภาพดีถ้วนหน้าภายในระยะเวลาอันใกล้นี้ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาวิจัยเรื่องกิจกรรมสุขศึกษาในโรงเรียนในการสนับสนุนงานสาธารณสุขมูลฐาน ซึ่งยังไม่มีผู้ใดได้ทำการศึกษาวิจัยมาก่อนทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย